

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/270/23/86

PO X ZJEŹDZIE PZPR
ZAINTERESOWANIE, KOMENTARZE,
OCZEKIWANIA I NADZIEJE

Warszawa, wrzesień 1986 r.

Stosunek społeczeństwa do polityki, ważnych oficjalnych wydarzeń był przedmiotem wielu badań CBOS. W 1986 r. specjalną uwagę poświęcono okresowi kampanii przedzjazdowej, przygotowani tuż przed X Zjazdem PZPR i pierwszych dni po zakończeniu obrad z zamiarem uchwycenia dynamiki zmian w stopniu zainteresowania, jakie są w stanie skupić na sobie tego typu wydarzenia. Materiał ten jest oparty w głównej mierze na wynikach ostatniego pozjazdowego pomiaru opinii społecznej (6-10 lipca '86 r.)¹ odniesionych do informacji z dwu wcześniejszych badań².

1. Zainteresowanie X Zjazdem

W pierwszych miesiącach pozjazdowych większość badanych (65,1%) skłonna była twierdzić, że interesowała się informacjami o przebiegu obrad zjazdowych, w tym znaczna część - 37% - przynajmniej na zasadzie "coś o tym słyszałem, czytałem". Grono uważnych obserwatorów przebiegu Zjazdu to około 27% badanych. Zdaniem podobnej większości (blisko 2/3 badanych) było to wydarzenie, o którym rozmawiano i dyskutowano w kręgu ich najbliższych znajomych. Dla ponad 30% respondentów w ogóle nie działo się nic takiego, co absorbowałoby uwagę ich własną lub ich środowisk.

Warto przytoczyć w tym miejscu wyniki badań ankietowych CBOS z lat 1985-1986³ poświęconych zainteresowaniu społeczeństwa polityką: około 40% społeczeństwa podaje, że w ogóle nie interesuje

¹ Badanie "Aktualne wydarzenia (5)" zrealizowane na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie udziałowej pracowników gospodarki uspołecznionej (N=998) techniką wywiadu kwestionariuszowego. Charakterystykę socjodemograficzną badanej populacji podano w aneksie.

² "Aktualne wydarzenia (2)" zrealizowane w dniach 20 marca-4 kwietnia br. techniką wywiadu kwestionariuszowego na reprezentatywnej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski. W celach analityczno-porównawczych ze składu próby wyodrębniono zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej (N=857).

"Problemy Polski '86" przeprowadzone w dniach 13-20 maja na reprezentatywnej próbie udziałowej pracowników gospodarki uspołecznionej (N=991) również techniką wywiadu kwestionariuszowego.

³ Badania sondażowe zrealizowano na reprezentatywnej próbie dorosłej ludności Polski: "Jak minął rok 1984", styczeń '85 (N=1440); "Aktualne problemy (2)", grudzień '85 (N=1479); "Aktualne wydarzenia (2)", marzec-kwiecień '86 (N=1498).

się polityką, a nawet ważnymi wydarzeniami politycznymi. W świetle tej informacji można powiedzieć, że X Zjazd skupił nieco większe audytorium niż można się było spodziewać.

Deklaracje zainteresowania przebiegiem Zjazdu były zróżnicowane w zależności od cech społeczno-demograficznych badanych. Najczęściej interesowali się nim: członkowie partii, respondenci nie deklarujący przynależności do b. "Solidarności", mieszkańcy miast wielkości 50-200 tys. ludności, o wyższym poziomie wykształcenia, kierownictwo i wyższe kadry, inteligencja techniczna oraz ateści (tab. 1).

Tabela 1

w procentach

Cechy społeczno-demograficzne badanych	Zainteresowanie X Zjazdem			
	specjalnie je śledziłem	w miarę uważnie służyłem lub czytałem	coś o tym słyszałem, czytałem	nie interesowałem się
1	2	3	4	5
Przynależność organizacyjna:				
- członkowie PZPR	12,5	54,2	26,4	6,9
- zrzeszeni w innych organizacjach	1,2	25,5	43,1	30,2
- nie należący do żadnej organizacji	1,7	16,0	38,0	44,3
- członkowie b. "Solidarności"	1,9	22,2	38,0	38,0
- nie należący do b. "Solidarności"	3,8	26,2	38,0	32,1
Miejsce zamieszkania:				
- wieś	4,1	17,1	36,6	42,3
- miasto wielkości:				
- do 50	4,1	21,6	47,4	22,7
- 50-200	3,4	31,0	34,9	30,4
- powyżej 200 tys. mieszkańców	2,2	21,9	38,3	36,6
Wykształcenie:				
- niepełne podstawowe i podstawowe	3,0	16,3	36,7	42,8
- zasadnicze zawodowe	3,2	24,9	43,0	28,5
- niepełne średnie i średnie	1,7	25,0	38,3	30,0

cd. tabeli 1

1	2	3	4	5
- średnie zawodowe	3,6	27,2	40,2	28,1
- pomaturalne, niepełne wyższe, wyższe	3,0	46,0	22,0	29,0
Stosunek do wierzeń i praktyk religijnych:				
- wierzący i regularnie praktykujący	2,2	16,0	39,7	42,1
- wierzący i praktykujący nieregularnie	2,3	25,8	40,5	31,4
- wierzący, ale niepraktykujący	6,7	30,7	33,7	28,8
- niewierzący ale uczęszczający do Kościoła	0,0	61,5	38,5	0,0
- niewierzący i niepraktykujący	5,7	58,5	22,6	13,2

Porównanie liczby deklaracji zainteresowania przed Zjazdem i po zakończeniu jego obrad pokazuje zakres zmian, jakie tu zaszły (tab. 2)

Z analizy zawartych w tabeli danych wynika, że zainteresowanie Zjazdem miało w całym tym okresie stałą wielkość (ta sama niemal liczba jakkolwiek zainteresowanych i nie zainteresowanych w ogóle). Zmieniał się natomiast stopień nasilenia uwagi, z jaką śledzono jego przebieg. Zainteresowanych nim pobieżnie najwięcej było w czasie kampanii przedzjazdowej. Później liczba ich nieznamennie, ale konsekwentnie malała podobnie jak liczba uważnych obserwatorów. Wzrosła przy tym liczba czytających i słuchających doniesień na ten temat w miarę uważnie.

Przeanalizowaliśmy te deklaracje w podziale na partyjnych i bezpartyjnych (tab. 3). Uwaga obserwatorów bezpartyjnych nasilała się wraz z przebiegiem obrad (najwięcej uważnie śledzących informacje po zakończeniu Zjazdu). Członków partii specjalnie nim zainteresowanych najwięcej było natomiast w maju - w trakcie przygotowań do Zjazdu. Później uwaga, z jaką obserwowali przebieg wydarzeń, osłabła.

Tabela 2

Zainteresowanie X Zjazdem	Pracownicy gospodarki uspołecznionej		
	III/IV '86 (N=857)	V '86 (N=991)	VII '86 (N=998)
Specjalnie śledzę (śledzi- łem) informacje	5,1	4,3	3,1
W miarę uważnie słuchołem, czytałem	18,1	21,0	24,4
Coś o tym słyszałem, czytałem	42,9	39,0	37,6
Nie interesowałem się tym	33,9	35,6	33,9

Tabela 3

Zainteresowanie X Zjazdem	Członkowie PZPR			Bezpartyjni		
	III/IV '86 /N=148/	V '86 /N=148/	VII '86 /N=144/	III/IV '86 /N=709/	V '86 /N=840/	VII '86 /N=844/
Specjalnie śle- dziłem lub w miarę uważnie słuchołem, czy- tałem	65,5	75,6	66,7	14,4	16,5	21,2
Coś o tym sły- szałem, czytałem	31,3	18,2	26,4	45,4	42,6	39,9
Nie interesowa- łem się tym	3,4	6,1	6,9	40,2	40,8	38,9

Podział według grup społeczno-zawodowych (tab. 4) zwraca naszą uwagę na fakt wzrostu zainteresowanych Zjazdem robotników po zakończeniu jego obrad oraz znaczny wzrost w tym samym okresie liczby deklaracji braku zainteresowania wśród inteligencji.

Tabela 4

w procentach

Kategorie społeczno-zawodowe	Zainteresowanie								
	bardzo duże i duże		małe		brak				
	III/IV '86	V '86	VII '86	III/IV '86	V '86	VII '86	III/IV '86	V '86	VII '86
Inteligencja	46,1	43,2	45,6	32,3	36,5	19,3	21,5	20,3	35,1
Pracownicy umysłowi	37,6	33,3	36,2	42,1	30,4	37,6	20,3	36,3	26,2
Robotnicy wykwalifikowani	20,9	24,2	28,9	47,1	38,1	39,9	32,0	37,4	31,3
Robotnicy niewykwalifikowani	12,2	11,4	16,2	34,3	47,7	37,1	53,4	41,9	46,8

2. Główne źródła informacji o X Zjeździe

Jako źródło informacji o tym, co działo się na X Zjeździe w sondażu pozjazdowym ci, którzy interesowali się Zjazdem, wymieniali najczęściej (N=662): telewizję - 89%, prasę - 63,6% i polskie radio - 54,2%. W dalszej kolejności:

- rozmowy z kolegami w zakładzie pracy - 31,7%,
- rozmowy ze znajomymi, członkami rodziny - 19%,
- rozmowy z ludźmi, którzy znają lub interesują się polityką - 13%,
- wypowiedzi i informacje przypadkowe (w sklepie, na ulicy, w autobusie, pociągu) - 10,1%,
- obce, zachodnie rozgłośnie radiowe - 7,1%.

Informacje w tej sprawie przekazywane przez telewizję uznali oni za: godne zaufania - 58,2%, za aktualne - 65,8%, interesujące - 51,6%, pełne i wyczerpujące - 45,6%. Ponad połowa respondentów (66,5%) stwierdziła wręcz, że wyrobiła sobie opinię o X Zjeździe na podstawie informacji przekazywanych przez telewizję (prasa spełniała taką rolę wobec 29,5% badanych, a radio w przypadku 26%). Obraz X Zjazdu kształtowała zatem w głównej mierze telewizja. Na to, jaki był to obraz, pośrednio wskazują odpowiedzi badanych na pytanie o ocenę przebiegu Zjazdu: "Czy na X Zjeździe przedstawiono prawdziwy obraz: partii, gospodarki, warunków życia ludzi, tego co myślą i czują Polacy?" (tab. 5).

Tabela 5

w procentach

Opinie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno mi powiedzieć
Na X Zjeździe PZPR przedstawiono prawdziwy obraz:					
- partii	8,5	47,0	21,3	8,9	13,3
- gospodarki	6,0	52,3	26,1	8,2	6,3
- warunków życia ludzi	4,1	35,6	37,1	15,8	6,1
- tego, co myślą i czują Polacy	3,9	30,0	32,5	19,3	13,1

Ponad połowa z tych badanych, którzy deklarowali zainteresowanie Zjazdem, zgodziło się z poglądem, że na Zjeździe przedstawiono prawdziwy obraz stanu gospodarki i partii, ale tylko 34-39% respondentów oceniło tak prezentację tego, co myślą i czują Polacy oraz warunków życia ludzi. (Cechy społeczno-demograficzne badanych nie różnicują tych opinii.)

Za mało, zdaniem badanych, mówiono podczas Zjazdu o:

- warunkach życia ludzi, przeciętnym człowieku, niskiej stopie życiowej - 12%,
- programie poprawy stanu gospodarki, sposobach przezwyciężania kryzysu - 10,4%,
- konkretnych działaniach, sposobach rozwiązywania problemów - 8,2%.

Wśród szczegółowych problemów, które wymagały więcej uwagi, najczęściej wymieniano:

- program budownictwa mieszkaniowego - 8,7%,
- wychowanie młodego pokolenia, młodzieży, przyszłość i start młodych ludzi - 5,7%,
- sytuację ludzi najniżej uposażonych, emerytów, rencistów - 4,6%,
- dyscyplinę pracy - 4,6%,
- uzależnienie płacy od dobrej pracy - 4%,
- problemy szkolnictwa i oświaty - 3,8%,
- problemy opieki zdrowotnej, służba zdrowia - 3%,
- problemy rolnictwa i wsi - 3%.

Za w pełni zadowolonych z treści obrad uznało się 8% respondentów.

Za dużo natomiast było:

- sloganów, frazesów, gadaniny o niczym, obietnic, deklaracji bez pokrycia, powtarzania tego, co na poprzednich zjazdach - 11,6%,
- ogólników, spraw błażych, mało ważnych - 7,1%,
- za dużo o tym, co trzeba zrobić, za mało - jak to robić - 6,6%,
- mówienie o tym, że jest dobrze, pseudoosiągnięć, "sukcesów" - 3,4%.

Wśród spraw, o których za dużo się mówiło, wyliczano:

- stosunki polsko-radzieckie - 11,9%,
- wewnętrzne problemy partii - 10,9%,

- polityka - 6%,
- umacnianie socjalizmu, ideologii - 4,9%,
- gospodarka, reforma gospodarcza - 4,7%,
- dyscyplina pracy - 2,8%.

Według 18% badanych nie było takich spraw, o których mówiono by za dużo.

W ocenie 12,3% badanych o X Zjeździe mówiło się w najbliższym otoczeniu więcej dobrego niż złego, 34,9% - tyle samo dobrego co złego, 17% - więcej złego niż dobrego i 35,4% - nic się nie mówiło.

Co do możliwości zrealizowania postanowień zjazdowych nie zajęła stanowiska prawie połowa (48,7%) badanych. Około 12% za możliwy uważa pełny sukces, tyleż samo nie wierzy, aby cokolwiek udało się zrealizować, 26% - "pewne rzeczy tak, niektóre nie".

Skuteczna realizacja postanowień zależy, zdaniem badanych, przede wszystkim od:

- ludzi, całego społeczeństwa, aktywności i zaangażowania wszystkich - 30,8%,
- zmiany stosunku do pracy, większej dyscypliny pracy - 15,4%,
- mądrej polityki władz, rządu, konsekwencji w działaniu władzy - 13,1%,
- zmiany systemu zarządzania, lepszej organizacji pracy - 8,5%,
- partii, jej konsekwentnego działania - 7,6%,
- postawy i konsekwencji w działaniu kadry kierowniczej - 5,3%,
- zaufania i poparcia społecznego dla władzy - 4,6%,
- dyscypliny społecznej, poszanowania dla władzy, państwa - 4,6%,
- usunięcia ze stanowisk ludzi nieuczciwych, niekompetentnych - 4,6%,
- zmiany systemu płac - 3,7%.

3. Oczekiwania i nadzieje związane z X Zjazdem

W maju br. w trakcie kampanii przedzjazdowej pytaliśmy: "Czy według Pana(i) X Zjazd stworzy dobry, realny program rozwoju kraju na najbliższe lata?", natomiast w lipcu, po zakończeniu Zjazdu: "Czy Pana(i) zdaniem przyjęty przez X Zjazd program stwarza nadzieję na szybszy rozwój kraju?". Użyte w obu pytaniach sformułowania nie były identyczne, zachowały jednak walor porównywalności

Tabela 6

w procentach

Kategorie społeczno-zawodowe	Stosunek do tezy: Programu X Zjazdu stworzył /stworzy/ nadzieję na szybszy rozwój kraju											
	tak		raczej tak		trudno powiedzieć		raczej nie		nie			
	V'86	VII'86	V'86	VII'86	V'86	VII'86	V'86	VII'86	V'86	VII'86	V'86	VII'86
Inteligencja	9,5	7,1	21,6	37,5	41,9	21,4	16,2	26,8	10,8	7,1		
Pracownicy umysłowi	7,8	3,0	25,5	36,6	30,4	35,3	25,5	21,1	10,8	3,9		
Robotnicy wykwalifikowani	6,8	5,4	25,1	38,4	38,8	29,3	15,0	20,8	14,3	6,1		
Robotnicy niewykwalifikowani	4,8	3,2	24,0	38,7	48,5	38,2	9,6	18,3	13,2	1,6		
<u>Przynależność partyjna</u>												
Członkowie PZPR	24,3	13,8	41,9	56,6	19,8	13,1	8,8	13,1	6,1	3,4		
Bezpartyjni	3,7	2,7	21,9	34,0	43,9	36,5	16,0	21,9	14,5	4,8		
Ogół badanych	6,8	4,3	24,8	37,2	40,0	33,0	14,8	20,5	13,4	4,6		

Tabela 7

w procentach

Wyszczególnienie	Oczekiwania i nadzieje związane z X Zjazdem											
	bardzo duże i duże		niewielkie		żadne			trudno powiedzieć				
	III/IV '86	V '86	VII '86	III/IV '86	V '86	VII '86	III/IV '86	V '86	VII '86	III/IV '86	V '86	VII '86
<u>Grupy społeczno-zawodowe</u>												
Inteligencja	23,1	28,4	15,8	35,8	28,4	36,8	33,8	40,5	33,3	4,6	2,7	14,0
Pracownicy umysłowi	17,3	21,5	20,7	45,9	33,3	40,1	27,1	40,2	28,9	9,8	4,9	10,3
Robotnicy wykwalifikowani	20,6	18,8	23,1	35,1	32,1	34,4	27,2	36,6	32,7	17,0	12,5	9,8
Robotnicy niewykwalifikowani	14,5	15,7	15,1	24,4	28,3	30,1	23,7	34,9	32,8	37,4	21,1	22,0
<u>Przynależność partyjna</u>												
Członkowie PZPR	43,9	56,0	52,4	39,2	31,1	32,4	11,5	6,8	9,7	5,4	6,1	5,5
Bezpartyjni	11,2	13,1	14,7	36,0	38,6	35,7	31,2	34,6	34,5	21,6	13,7	15,0
Ogół badanych	16,8	19,4	20,2	36,6	37,2	35,2	27,8	30,4	30,9	18,8	12,5	13,7

i pozwalają ocenić zmiany nastawienia poszczególnych grup społeczno-zawodowych wobec diskutowanych podczas kampanii przedjazdowej, a następnie przyjętych przez X Zjazd programów i postanowień (tab. 6).

Przed Zjazdem więcej było zdecydowanych na "tak" i na "nie". Po jego zakończeniu wzrosła liczba ocen typu "raczej tak", "raczej nie". Zaobserwowaliśmy także nieco więcej nadziei (więcej odpowiedzi skryształizowanych, więcej ocen pozytywnych - 31,6% w maju wobec 41,5% w czerwcu). Podobna tendencja wystąpiła w czterech wybranych grupach społeczno-zawodowych, przy czym najmniejsza zmiana zaszła w poglądach pracowników umysłowych.

We wszystkich trzech sondażach (przed- i pojazdowym) pytaliśmy także o oczekiwania i nadzieje związane z X Zjazdem PZPR (tab. 7).

Charakterystyczne, że o ile w całej zbiorowości notujemy bardzo nieznaczny wzrost liczby deklarujących oczekiwania bardzo duże i duże, to wśród inteligencji obserwujemy ich sięgający prawie 13 punktów spadek. Odwrotną, ale nie tak silną tendencję obserwujemy wśród robotników wykwalifikowanych.

Aneks

Badaniem objęto 998 osób. Struktura procentowa badanych według ich cech socjodemograficznych była następująca:

Płeć

Mężczyźni - 56

Kobiety - 43

Wiek /średnia wieku 36-37 lat/

Do 19 lat - 1,8

20-24 - 15,9

25-29 - 15,1

30-39 - 31,1

40-49 - 21,1

50-59 - 11,8

60 i więcej lat - 2,2

Wykształcenie

Niepełne podstawowe - 3,4

Podstawowe - 33,0

Zasadnicze zawodowe - 25,0

Niepełne średnie - 0,9

Średnie ogólnokształcące - 5,1

Średnie zawodowe - 22,5

Pomaturalne - 0,8

Niepełne wyższe - 0,3

Wyższe - 8,9

Miejsce zamieszkania

Wieś - 12,3

Miasta wielkości:

do 5 tys. - 0,6

- 5-10 - 0,7

- 10-20 - 1,4

- 20-50 - 7,0

- 50-100 - 14,7

- 100-200 - 23,4

- 200-500 - 18,3

- ponad 500 tys.mieszkańców - 18,3

Przynależność do organizacji społeczno-politycznych

PZPR - 14,5
SD - 0,8
ZSL - 0,7
Organizacje młodzieżowe - 7,6
PRON - 2,0
Związki zawodowe - 36,6
Inne, działalność społeczna poza organizacjami - 5,2
Nie należy do żadnej organizacji - 50,5

Przynależność do związków zawodowych przed wprowadzeniem
stanu wojennego

NSZZ "Solidarność" - 36,6
Związki branżowe - 21,2
Inne - 1,1
Nie należało do żadnych - 40,7

Stosunek do wierzeń i praktyk religijnych

Wierzący i praktykujący regularnie - 42,0
Wierzący i praktykujący nieregularnie - 34,4
Wierzący, ale niepraktykujący - 16,4
Niewierzący, ale chodzący do Kościoła - 1,3
Niewierzący i niepraktykujący - 5,4

Dochód - średni dochód na osobę - 11,4 tys.zł.